

Jesper Swedberg (1653-1735)

”Nu är en dag framliden”

Nu är en dag framliden,
Och natt tillstundar visst:
Från oss är solen skriden:
Bliv när oss, Jesu Krist!
Förlän en stadig tro:
Och städse oss bevara;
Att vi må utan fara
Gå till vår nattero.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Dikten är en psalm.

Thomas Thorild (1759-1808)

”Thoraus till Freidin”

Må lätta Sömnen fara
från dina ögonlock!
Solen redan glimmar
på höga himmelen.
Och djuren vimla
på vida jorden.

Läs dikten på Litteraturbanken.

I dikten är det en person som talar till en annan person. Fråga eleverna i vilken situation som de tror att detta sägs.

Låt eleverna någon gång läsa dikter med omkastade rader för att tillsammans fundera över i vilken ordning de tycker att raderna passar bäst. Detta arbete ger ofta upphov till ett bra samtal om dikten och det är inte

säkert att elevernas förslag är sämre än författarens val. Här har vi kastat om raderna i Thomas Thorilds ”Thoraus till Freidin”:

på vida jorden
från dina ögonlock!
Solen redan glimmar
Och djuren vimla
på höga himmelen
Må lätta Sömnen fara

Samuel Johan Hedborn (1773-1849)

”Ute blåser sommarvind”

Ute blåser sommarvind,
Göken gal i högan lind;
Mor hon går på grönan äng,
Bäddar barnet blomstersäng,
Strör långa rader
Utav ros och blader

Ängen står så gul och grön,
Solen stänker guld i sjön,
Bäcken rinner tyst och sval
Mellan viden, asp och al;
Bror bygger dammar
Åt sin såg och hammar.

Syster sopar stugan re’n,
Sätter löv i taket se’n;
Uppå golvet skall hon så
Liljor och konvaljer små,
Rosor så rara:
Det skall barnet vara.

Skeppet gungar lätt på våg
Med sitt segel, mast och tåg,
Gångar sig åt främmand’ land,
Hämtar barnet pärleband,
Kjortel av siden,

Skor med granna smiden.

Lilla gula gåsen ung,
Len liksom en silkespung,
Ror med moder sin i säv,
Pillar vingen med sin näv:
Vallherden vilar
Vid sitt horn och pilar.

Lindorm solar sig på sten,
Som ett sammet vit och len,
Vill i barnets vagga gå,
Men det skall han aldrig få;
Han skall bli bunden
Uti gröna lunden.

Trollet sitter vid sin vägg,
Kammar ut sitt silverskägg,
Sjunger vid den gråa häll:
”Liten kind, kom hit i kväll!
Dig vill jag lova
Under guld-ås sova.”

Far han gjordar om sitt liv
Sitt bälte och sin blanka kniv,
tar järnsporrar på sin sko,
Rider över berg och mo,
Trollet att förstöra,
som vill barnet röra.

Snart är liten kind en man:
Gångarn grå då sadlar han,
Tager brynja, svärd och spjut,
Och i kamp han rider ut;
Spänner sitt bälte,
Strider som en hjälte*).

**)För en flicka sjunges sista versen så:*

Liten fager Jungfru opp
Växer fort, som rosens knopp:
Virkar se'n åt ungersven
Kappan blå, och får igen
Fäst-ring och spänne
Och gullspann på änne.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Dikten har tonsatts.

Dikten finns tonsatt och har ofta använts som vaggsång. Samtala om de inledande strofernas idylliska beskrivning och fråga eleverna vilka hot mot idyllen och tryggheten som nämns i dikten. En lindorm är enligt gammal folktro en sorts drake som man trodde övervintrade i ihåliga lindar. Vem är det som skyddar barnet i dikten?

Dikten publicerades 1813, vilket ger förklaring till vad modern och systemen respektive fadern och brodern gör och också till de alternativa sluten, ett om det är en pojke man sjunger visan för och ett annat om den är riktad till en flicka.

Erik Gustaf Geijer (1783-1847)

”Vallgosse-visa”

På berget jag sitter runt om mig allt tiger
I kvällen jag sjunger för mig själv.
Skyhög furan över mig stiger.
I djupet fradgas den strida älv.
Och högt är berget och tyst är skogen
Enslig är kvällen.
Ensam är jag.

Läs dikten på Litteraturbanken.

”Den lilla kolargossen”

I skogen vid milan sitter Far,
Mor sitter hemma och spinner;
Vänta jag blir väl också karl,
Får en Fästemo efter mitt sinne.
Det är så mörkt, långt, långt bort i skogen.

Tidigt med solen jag hemifrån gick,
Friskt liv medan solen glimmar!
Till Far skall jag bära mat och dryck,

Nu komma snart kvällens timmar.
Det är så mörkt, långt, långt bort i skogen.

Jag är ej rädder på liten grön stig,
Där jag ensam i skogen månd' gånga.
Men furorna se så mörkt på mig
Och bergen kasta skuggor så långa.
Det är så mörkt, långt, långt bort i skogen.

Tralala! Friskt sinne, som fåglen i flykt!
Nu vill jag springa och sjunga.
Hu! utur berget det svarar så styggt,
Och orden de komma så tunga.
Det är så mörkt, långt, långt bort i skogen.

Ack! vore jag väl hos min gamla Far!
Jag björnen hör brumma och sjunga,
Och björnen han är den starkaste karl,
Och skonar varken gamla eller unga.
Det är så mörkt, långt, långt bort i skogen.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Jämför de båda dikterna "Vallgossens visa" och "Den lille kolargossen" och fundera över vad en vallgosse och en kolargosse är för någonting och hur deras dagar kan se ut. Vad händer i dikterna och vilken tid på dygnet är det? Hur beskrivs rädsla i de båda dikterna? Vilka rader i de båda dikterna talar om hur pojken känner sig?

Sista raden i varje strof i "Den lille kolargossen" lyder likadant, som ett omkväde eller refräng i en visa. Vad har dessa rader för betydelse?

Vilka faror fanns för en pojke i början av 1800-talet när de här dikterna skrevs?

Vilka faror finns idag för en liten pojke som ska gå ett ärende på egen hand?

Erik Johan Stagnelius

(1793-1823)

"Vaggvisa"

Lilla Calle, med ett svärd
Vid sin vänstra sida,
Hastar ut i riddarfärd
Att mot trollen strida.
Vit är hans häst,
Gullprydd hans väst,
Fjädrarna svaja på hatten.

Minna för sin spegel står,
Som en stjärna blänker,
Flätar pärlor i sitt hår
Och på Calle tänker.
Skön är hans Mö,
Vit som en snö,
Röd som en törnros i dalen.

Lilla Calle i galopp
Runt kring världen travar,
Över branta klippors topp,
Ängar, berg och gravar.
Präktig han far,
Borgar han tar,
Städer och byar han vinner.

Minna jämt till dagens slut
Sitter i sin kammar,
Spänner silkesväven ut
Mellan bågens rammar.
Stickar därpå
Vita och blå,
Röda och gullgula rosor.

Lilla Carl i kungasal'n
Dricker söta viner.
Pärlor bubbla i pokal'n,
Klara som rubiner.
Tapper han är:
Stjärnor han bär,
Stjärnor och band uppå rocken.

I sin faders park ibland
Lilla Minna vankar,
Med en blomma i sin hand,
Carl i sina tankar.
Röd är dess kind,

Lätt som en hind
Minna i buskarna svävar.
Lilla Calle, vig och snar
På sin häst sig kastar,
Över berg och backar far
Och till Minna hastar.
Flickorna se
På ritten och ge
Anskri vid travarens satser.

Lilla Calle, hög och stor,
In i salen stiger.
Minna står bredvid sin Mor
Och för Riddarn niger.
Eldig och kär,
Hon tänker så här:
”Christ give att Riddarns jag vore!”

Läs dikten på Litteraturbanken.

Samtala med utgångspunkt i följande frågor:

Vad handlar dikten om?

Hur är dikten komponerad?

Det är intressant att undersöka vilka verb som beskriver vad Carl respektive Minna gör. Lista dem i två spalter.

Lista också vilka adjektiv som beskriver Carl respektive Minna.

Vad säger dessa listor om synen på pojkar och flickor på Stagnelius tid?
Jämför med idag!

”Näcken”

Kvällens gullmoln fästet kransa.
Älvorna på ängen dansa,
Och den bladbekrönta Näcken
Gigan rör i silverbäcken.

Liten pilt bland strandens pilar
I violens ånga vilar,
Klangen hör från källans vatten,
Ropar i den stilla natten:

”Arma Gubbe! varför spela?
Kan det smärtorna fördela?
Fritt du skog och mark må liva,
Skall Guds barn dock aldrig bliva!

Paradisets månskensnätter,
Edens blomsterkrönta slätter,
Ljusets Änglar i det höga –
Aldrig skådar dem ditt öga.”

Tårar Gubbens anlet skölja,
Ned han dykar i sin bölja.
Gigan tystnar. Aldrig Näcken
Spelar mer i silverbäcken.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Ta gärna reda på mer om näcken som naturväsen. Samtala om hur man kan förstå näcken i den här dikten? Är han en sagofigur men kanske också symbol för något annat? Vem är i så fall pojken i dikten?

Johan Ludvig Runeberg (1804-1877)

”Till en fågel”

Säg mig, du lilla fågel,
där mellan almens blad,
hur kan du ständigt sjunga,
och ständigt vara glad?
Jag hör din röst var morgon,
jag hör den varje kväll,
men lika ren är stämman
och tonen lika säll.

Ditt förråd är så ringa,
din boning är så trång,
dock ser du mot din hydda,
och sjunger varje gång.
Du samlar inga skördar,
och inga kan du så,
du vet ej morgondagen

och är så nöjd ändå.

Hur ges det icke mången,
som gods och håvor fått,
som land och riken äger,
och bor i gyllne slott;
men hälsar dock med suckar
och tårbegjuten blick
den sol, vars uppgångs timma
nu nyss din lovsång fick!

Hur skulle icke mänskan
din ringa lott försmå,
och hon den otacksamma
är mindre nöjd ändå.
Ditt späda hjärta krossa,
det stode henne fritt;
dock prisar du ditt öde,
och hon förbannar sitt.
Vi blickar hon mot höjden
så knotande, så kallt?
Vad ägde hon att fordra
då Skaparen gav allt?
Då jordens glädje ligger
för hennes fötter ner,
vi ser hon stolt på slaven
och suckar efter mer?

Nej! sjung du, lilla fågel,
om njutning varje gång,
och aldrig skall jag blanda
en klagan med din sång.
Kom, bygg ditt bo var sommar
invid mitt tjäll ännu,
och lär mig kväll och morgon
att vara säll som du.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Samtalsfrågor:

Vem är jaget i denna dikt?

I dikten jämförs människornas och fåglarnas liv. Vad tror ni att diktaren vill säga med denna dikt?

Viktor Rydberg (1828-1895)

”Tomten”

Midvinternattens köld är hård,
stjärnorna gnistra och glimma.
Alla sova i enslig gård
djupt under midnattstimma.
Månen vandrar sin tysta ban,
snön lyser vit på fur och gran,
snön lyser vit på taken.
Endast tomten är vaken.

Står där så grå vid ladgårdsdörr,
grå mot den vita driva,
tittar, som många vintrar förr,
upp emot månens skiva,
tittar mot skogen, där gran och fur
drar kring gården sin dunkla mur,
grubblar, fast ej det lär båta,
över en underlig gåta.

För sin hand genom skägg och hår,
skakar huvud och hätta –
”nej, den gåtan är alltför svår,
nej, jag gissar ej detta” –
slår, som han plägar, inom kort
slika spörjande tankar bort,
går att ordna och pyssla,
går att sköta sin syssla.

Går till visthus och redskapshus,
känner på alla låsen –
korna drömma vid månens ljus
sommardrömmar i båsen;
glömsk av sele och pisk och töm
Pålle i stallet har ock en dröm:
krubban han lutar över
fylls av doftande klöver; –

Går till stängslet för lamm och får,
ser, hur de sova där inne;
går till hönsen, där tuppen står
stolt på sin högste pinne;
Karo i hundbots halm mår gott,
vaknar och viftar svansen smått,
Karo sin tomte känner,
de äro gode vänner.

Tomten smyger sig sist att se
husbondfolket det kära,
länge och väl han märkt, att de
hålla hans flit i ära;
barnens kammar han sen på tå
nalkas att se de söta små,
ingen må det förtycka:
det är hans största lycka.

Så har han sett dem, far och son,
ren genom många leder
slumra som barn; men varifrån
kommo de väl hit neder?
Släkte följde på släkte snart,
blomstrade, åldrades, gick – men vart?
Gåtan, som icke låter
gissa sig, kom så åter!

Tomten vandrar till ladans loft:
där har han bo och fäste
högt på skullen i höets doft,
nära vid svalans näste;
nu är väl svalans boning tom,
men till våren med blad och blom
kommer hon nog tillbaka,
följd av sin näpna maka,

Då har hon alltid att kvittra om
månget ett färdeminne,
intet likväl om gåtan, som
rör sig i tomtens sinne.
Genom en springa i ladans vägg
lyser månen på gubbens skägg,
strimman på skägget blänker,
tomten grubblar och tänker.

Tyst är skogen och nejden all,
livet där ute är fruset,
blott från fjärran av forsens fall
höres helt sakta bruset.
Tomten lyssnar och, halvt i dröm,
tycker sig höra tidens ström,
undrar, varthän den skall fara,
undrar, var källan må vara.

Midvinternattens köld är hård,
stjärnorna gnistra och glimma.
Alla sova i enslig gård
gott intill morgontimma.
Månen sänker sin tysta ban,
snön lyser vit på fur och gran,
snön lyser vit på taken.
Endast tomten är vaken.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Förslag till samtalsfrågor: Hurdan är tomtens karaktär? Hur beskrivs han?
Vilken är tomtens gåta? Vilka rader handlar om den?

Undersök hur rimmen är ordnade.

Denna dikt har illustrerats av flera olika konstnärer. Försök att få tag i
några olika och jämför.

Dikten gavs ut som bilderbok 1960 illustrerad av Harald Wiberg. När den
skulle ges ut på den utländska marknaden skrev Astrid Lindgren texten.

Läs berättelsen ”Tomten är vaken” av Astrid Lindgren och undersök vilka
skillnader och likheter som finns mellan de båda texterna. Astrid Lindgrens
berättelse gavs ut som bilderbok i Sverige först 2012 med illustrationer av
2010 års ALMA-pristagare Kitty Crowther. Fundera på varför man valde
att byta ut dikten mot Astrid Lindgrens berättelse när Harald Wibergs
bilderbok skulle ges ut utomlands på 1960-talet.

Ge eleverna i uppgift att skriva en egen berättelse om tomten i dikten.

Läs tillsammans mer om tomten som en mytisk, nordisk gestalt.

”Betlehems stjärna”

(Ur ”Vapensmeden”.)

Gläns över sjö och strand,
stjärna ur fjärran,
du som i Österland
tändes av Herran!
Barnen och herdarna
följa dig gärna,
Betlehems stjärna.

Natt över Judaland,
natt över Sion.
Borta vid västerrand
slocknar Orion.
Herden, som sover trött
ute å fjället,
barnet, som slumrar sött
inne i tjället,
vakna vid underbar
korus av röster,
skåda en härligt klar
stjärna i öster,
gånga från lamm och hem,
sökande Eden,
stjärnan från Betlehem
visar dem leden
fram genom hindrande
jordiska fångsel
hän till det glindrande
lustgårdens stängsel.
Armar där sträckas dem,
läppar där viska,
viska och räckas dem
ljuva och friska:
”stjärnan från Betlehem
leder ej bort, men hem.”
Barnen och herdarna
följa dig gärna,
strålande stjärna.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Dikten har tonsatts.

Lyssna till den tonsatta psalmen och sjung den gärna tillsammans.

Läs Luk 2:1-20 i bibeln i eller *Barnens bibel* och jämför med

beskrivningarna i dikten.

August Strindberg (1849-1912)

”Välkommen åter snälla sol”

Välkommen åter snälla sol,
Som jagat nordanvinden;
Nu har du sovit sen i fjol,
Och vaknar röd om kinden.

Värm upp vår jord så växer råg,
Och fyller bondens lada;
Värm sund och vik och vind och våg
Så få vi gå och bada.
Välkommen åter snälla sol,
Lys över land och vatten;
Nu klingar sång, nu stäms fiol,
Nu dansas hela natten.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Förslag på samtalsfrågor: Vem tror ni talar med solen? Hur är solen i dikten? Var har solen varit? Varför är solen så välkommen och omtyckt?

Verner von Heidenstam (1859-1940)

Ur ”Ensamhetens tankar”

IV.

Jag längtar hem sen åtta långa år.
I själva sömnen har jag längtan känt.
Jag längtar hem. Jag längtar var jag går

– men ej till människor! Jag längtar marken,
jag längtar stenarna där barn jag lekt.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Be eleverna fundera över om de har en plats eller ett ställe som de längtar till. Be dem beskriva platsen och berätta vad de brukar göra där.

X.

Och hade jag en vän, en ende vän,
och denne ende slog ett värnlöst djur
och gav sin hand, som nyss med värmen ur
min själ jag tryckt och velat trycka än,

jag toge aldrig denna hand igen!

Och låg han sjuk den vän, som nänts att slå
ett värnlöst djur, och låg han törstig då,
när vid hans säng jag satt den sista natten,
jag skulle råga glaset fullt med vatten
och dricka det i botten själv och gå.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Diskutera om ni tycker att diktens jag gör rätt!

XIII.

Varför till ro så brått,
du som jag vill allt gott?
Följ mig en månskenstimma!
Kyrktorn och fönster glimma.
Fullmånen lyser klart.
Natten är snart förbi.
Stanna, min flicka! Snart
finnas ej heller vi.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Visa dikten för eleverna utan de tre sista raderna. Be dem skriva förslag på avslutning av dikten och sedan jämföra med varandra och diskutera deras olika förslag först och sedan jämföra med författarens.

XIX.

Små barn, som leken klädda i vitt,
nu måste ni lämna lek och spratt.
Ja, stilla, små barn! Nu går var till sitt,
ty på sjön säger soln godnatt.

Små barn, vår framtid står med ett spring
snart mitt i er krets bland klara skratt.
Ja, sjungen, små barn, ja, sjungen i ring!
Min försvunna dag godnatt!

Läs dikten på Litteraturbanken.

Hur gammal är den som talar i dikten och hur tänker den personen om framtiden vid åsynen av de små barnen?

”Om tusen år”

En dallring i en fjärran rymd, ett minne
av gården, som sken fram bland höga träd.
Vad hette jag? Vem var jag? Varför grät jag?
Förgätit har jag allt, och som en stormsång
allt brusar bort bland världarna, som rulla.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Vi får inte reda på vad som har hänt. Samtala med eleverna och låt dem spekulera över vad som kan ha hänt med diktens jag. Diskutera varför dikten heter ”Om tusen år”.

”Vi människor”

Vi, som mötas några korta stunder,
barn av samma jord och samma under,
på vår levnads stormomflutna näs!
Skulle kärlekslöst vi gå och kalla?
Samma ensamhet oss väntar alla,
samma sorgsna sus på gravens gräs.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Samtala om vad ni tycker att dikten vill säga. Vad kan vi göra för att få en större gemenskap?

”Paradisets timma”

När människorna sova
vid sommarnattens sken
och tusen röster lova
sin fröjd från gren till gren,
då purpras lingonriset
av stilla skyars gull;
då hägrar paradiset
än över jordens mull.

Du äng, låt kalkar glimma
kring älvans lätta häl!
Du paradisets timma,
din dagg gjut i vår själ!
Än jublar fågelsången
kring gryningsljusa sund
så klar som första gången
i tidens första stund.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Förslag på samtalsfrågor:

Vad kan paradiset vara? Och vad är paradisets timma? Vilka färger ser ni?
Be eleverna måla stämningen i dikten! Vad är det för röster som hörs i
dikten?

”Den vänliga gården”

En liten vänlig gård med röda hus
finns gömd i skogen vid en stilla sjö,
och under himmelshöga almars sus
på bryggan gubben sover vid sitt spö.
Till stugan för en liten krattad gång,
och framför trappan lyser solen fritt
på silverkulan och på flaggans stång
i snäckors och i blomsterklockors mitt.
Så lugnt är allt, som rådde ständig frid,
så putsat allt, var knut så vit.
Och skogens troll, som än från heden tid
i berg och stenar bygga, hitta dit.
Vid grinden flockas de i ljusan kväll.
Nyfikna stå de där i mörkret än
med mossigt hår och blanka ögonfjäll

och titta under spjälan på sin vän.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Samtalsfrågor: Den vänliga gården beskrivs som en idyll. Vilka ord har författaren använt?

Hur beskrivs trollen? Är de farliga?

Bo Bergman (1869-1967)

”Ett flickebarn”

Spela nu, så skall jag dansa.
Luften är ett hav som bär.
Allt är sagor, kan jag sansa
mig och lydigt gå så här?
Jag vill springa rätt i solen
över alla tak och torn.
Jag vill sopa moln med kjolen.
Jag vill stå på månens horn.

Allt är sagor, någon pratar
sagor i mitt öra jämt.
Är det sant att livet gnatar
eller bara dåligt skämt?
Skrattar jag, så vill jag gråta,
gråter jag, är skrattet där.
Alltihop är som en gåta
och ett garn som gör besvär.

Lös mig gåtan, red mig garnet.
Kära, jag är kall och varm.
Jag är icke längre barnet.
Blomman gungar på min barm.
Tala till den, annars dör den.
Blommorna ha själ som vi,
och de viska och jag hör den
svala andningen däri.

Stackars stora döva lytta
mänskor, det är synd om er.
Det är dumt att göra nytta.

Jag gör ingenting numer.
Är en vind, som går förbi er,
och ett flarn, som vinden för,
och en ton i melodier,
dem ert öra aldrig hör.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Samtala om vad det är som dikten beskriver och handlar om. Vem är jaget i dikten? Vad menas med raden ”Jag är inte längre barnet”?

”Barnvisa”

Hunden skäller och tuppen gal,
tuppen han gal,
elden slår i spisen.
Lövet darrar i liten grön dal,
liten grön dal, liten dal
lätt för morgonbrisen.

Svalan flyger i himlens sky,
klaraste sky,
vitaste sky på taken.
Klockan ringer till otta i by,
bing bång, otta i by.
Nu är dockan vaken.

Käraste dockan min, god dag,
nicka god dag,
skratta högt i sängen.
Livet leker ett litet tag.
Glad är du och glad är jag,
gladast mor på ången.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Vilhelm Ekelund (1880-1949)

”Det snöar”

Det var midnatt. Lampan sjöd.
Över boken jag lutad satt.
Då plötsligt spratt
jag upp. Något ljud
prasslande, lent och lätt
mot rutan fint, tätt...

Det snöar.

Så tyst, så tyst är allt,
och tysta träden stå,
och mjuk och ljus och grå
är himmelen – och stilla.
Och stilla det plötsligt var
i själen djup och klar.
I tystnaden där ute
något mot mig ler:
min barndom på mig ser.

Läs dikten på Litteraturbanken.

Dikten beskriver en ögonblicksbild. Samtala om vad det är som händer?
Hur känns det när den första snön faller? Vad tror ni jaget som talar i dikten
menar med att ”min barndom plötsligt på mig ser”? Kan det vara skillnad
på hur barn och vuxna upplever den första snön?

Skriv egna ögonblicksdikter om hur du ser snön falla (eller något annat
ögonblick som upprepas varje år och som betyder mycket för dig).